

Prof. dr hab. Teresa Famulska
Katedra Finansów Publicznych
Wydział Finansów
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Twarowskiej-Ratajczak pt. „Implikacje ekonomiczno-finansowe dodatkowego opodatkowania sektora bankowego w krajach Unii Europejskiej”, napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Jolanty Szolno-Koguc, prof. UMCS, przy udziale promotora pomocniczego dra Grzegorza Matyska na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

1. Ocena formalna

Rozprawa doktorska mgr Małgorzaty Twarowskiej-Ratajczak liczy 277 stron, w tym 247 stron treści zasadniczej, jest zatem dziełem obszernym. Dodatkowo praca obejmuje załącznik w wersji elektronicznej. Opracowanie podzielone zostało na cztery rozdziały, które opatrzone wstępem oraz zakończeniem. W rozdziałach wyodrębniono podrozdziały (cztery lub pięć), w ramach niektórych z nich dokonano dalszego podziału na podpunkty (dwa, trzy lub cztery). Konstrukcja dysertacji jest poprawna, kolejne części logiczne dzieła stosownie następują po sobie, tworząc zwartą, podporządkowaną tematowi całość. Zachowano właściwe proporcje objętościowe pomiędzy poszczególnymi rozdziałami. Pozytywnego odnotowania wymaga również dokonywanie podsumowań („Konkluzje”), niezależnie od ogólnej syntezy, odrębnie w ramach każdego rozdziału o charakterze empirycznym. Konwencja ta sprzyja przejrzystości wywodów.

Recenzowana praca oparta jest na trafnie dobranych, zróżnicowanych źródłach, w tym zwartych i artykułowych pozycjach literatury przedmiotu, aktach prawnych oraz dokumentach publikowanych przez wybrane instytucje i organizacje. Łącznie sięgnięto do 270 źródeł, wśród nich znaczące miejsce zajmują pozycje zagraniczne (w języku angielskim). Zadbano o pełne udokumentowanie rozważań, umiejętnie też zaznaczony został wkład własny

Autorki w rozpatrywane zagadnienia. Wykorzystane źródła stanowią dowód, że bardzo dobrze zna Ona stan wiedzy w rozważanej tematyce.

Przedstawiona do recenzji dysertacja jest staranna pod względem redakcyjno-technicznym. Nie wyklucza to jednak pewnych uwag, spośród których pozwalam sobie podnieść następujące:

- w sporządzonym co do zasady poprawnie zestawieniu bibliograficznym znalazły się pewne usterki, m. in. nie zawsze zachowano jednolite zasady opisu artykułów z czasopism naukowych, przykładowo, por. s. 248, pozycja 9 a 15, s. 254, pozycja 116 a s. 255, pozycja 147;
- w kilku miejscach rozprawy (np. s. 24, 30, 39) wprowadzono w tekście zasadniczym tytuły określonych fragmentów tekstu, przy czym nie wynikają one z przyjętego podziału logicznego pracy odzwierciedlonego w spisie treści;
- w tabelach 4.1. (s. 200) oraz Z.3. (s. 246) hipoteza główna nie jest zgodna z jej zdefiniowaniem, zarówno we wstępie (s. 13), jak i w opisie zamieszczonym w rozdziale czwartym (s. 198);
- standardowym elementom wstępu jest określenie dnia obowiązywania regulacji prawnych, do których nawiązuje się w treści, czego brak w recenzowanej pracy.

2. Ocena merytoryczna

Wybór problematyki rozprawy uznaję za trafny oraz stosownie uzasadniony przez Autorkę. Temat dysertacji sformułowano we właściwy sposób, tym samym klarownie zarysowano obszar badań. Opracowanie wpisuje się w szerszy nurt rozważań dotyczących funkcji współczesnych systemów podatkowych. Praca skoncentrowana jest na opodatkowaniu sektora bankowego, a ściślej – na konsekwencjach ekonomiczno-finansowych stosowania specyficznych obciążeń fiskalnych w odniesieniu do tego sektora. Zagadnienie to nie jest szeroko rozpoznane w literaturze przedmiotu, przy czym wśród dotychczasowych publikacji dominują opracowania wycinkowe. Cenne jest zatem już samo zaproponowanie przez Autorkę kompleksowego ujęcia skutków dodatkowego opodatkowania sektora bankowego, czyli zarówno dla finansów publicznych, jak i obciążonego sektora oraz jego klientów. Przyjęcie zaś jako celu głównego rozprawy identyfikacji i oceny kluczowych konsekwencji ekonomiczno-finansowych dodatkowych danin publicznych nakładanych na sektor bankowy w krajach członkowskich Unii Europejskiej pozwala uznać dysertację za oryginalną

i nowatorską, wypełniającą istniejącą lukę badawczą. Odnotowania wymaga również wyjątkowa aktualność rozpatrywanej problematyki z perspektywy unijnej, a w szczególności polskiej. Pomimo że od kilku dekad tematyka ta jest dyskutowana, to ciągle otwarte pozostają poszukiwania prawidłowej relacji pomiędzy systemem podatkowym a sektorem bankowym. Środowiska naukowe, prawodawcy oraz praktycy stosowania prawa podatkowego dążą do określenia, z jednej strony roli sektora bankowego w zasilaniu finansowym budżetów publicznych, a z drugiej – funkcji obciążeń podatkowych względem tego sektora. Po globalnym kryzysie finansowym, który rozpoczął się w 2007 roku, wiele państw, również i Polska, wprowadziło dodatkowe obciążenia fiskalne sektora bankowego. Ważne jest zatem badanie w jakim stopniu realizują one założone cele fiskalne i pozafiskalne, w szczególności czy przyczyniają się do wzrostu stabilności rynków finansowych. Dokonanie diagnozy w tym zakresie uprawnia do podniesienia walorów aplikacyjnych recenzowanego dzieła. Reasumując, podjętą tematykę – jako ważną, oryginalną, aktualną, o dużym znaczeniu aplikacyjnym – należy uznać za stosowny przedmiot rozprawy doktorskiej.

Punkt wyjścia pracy (podrozdziały pierwszy i drugi rozdziału pierwszego) stanowi syntetyczny przegląd różnych koncepcji dodatkowego opodatkowania sektora bankowego. Prezentacja dokonana jest w ujęciu ewolucyjnym, przy czym szczególne miejsce słuszenie poświęcono dorobkowi J. M. Keynesa, J. Tobina i J. E. Stiglitz w tym zakresie. Dalsze wywody skoncentrowano na przesłankach rozpatrywanego opodatkowania. Autorka trafnie identyfikuje związek pomiędzy kryzysami gospodarczymi i finansowymi a rozwojem prac koncepcyjnych dotyczących opodatkowania sektora finansowego oraz inicjatywami wprowadzania tego opodatkowania. W tym kontekście omówiono główne motywy dodatkowego opodatkowania sektora bankowego, czyli potrzeby zapewnienia stabilności finansowej oraz zwiększenia dochodów publicznych i tworzenia funduszy antykryzysowych. Następnie przybliżono różne modele opodatkowania rynku finansowego, ze szczególnym uwzględnieniem typów opodatkowania sektora bankowego w rozróżnieniu: (1) podatków i opłat bankowych, (2) podatków od transakcji finansowych i (3) podatków od działalności finansowej. Pozostały fragment rozdziału pierwszego ma charakter empiryczny. Obejmuje on prezentację dodatkowych danin publicznych nałożonych na sektor bankowy w państwach członkowskich Unii Europejskiej, połączoną z oceną wydajności fiskalnej tych danin. Przeprowadzone analizy uprawniły Autorkę do konstatacji o małym znaczeniu fiskalnym rozpatrywanych podatków i opłat oraz o ich uzupełniającym charakterze w gromadzeniu dochodów publicznych. Ujmując ogólnie, rozdział pierwszy oceniam pozytywnie. Uznać go należy za stosowne wprowadzenie do przeprowadzonego postępowania badawczego.

Wysokiej noty wymaga między innymi uporządkowanie terminologiczne, które jest bardzo istotne dla dalszych wywodów.

Zasadnicza część pracy dedykowana jest weryfikacji przyjętych hipotez badawczych. Rozdział drugi podporządkowany został badaniu prawdziwości pierwszej hipotezy głównej zakładającej, że dodatkowe daniny publiczne obciążające sektor bankowy wpływają na wzrost stabilności tego sektora. Hipotezie głównej drugiej, która brzmi: opodatkowanie sektora bankowego negatywnie wpływa na poziom nasycenia gospodarki kredytami bankowymi mierzony dynamiką kredytu dla sektora prywatnego w relacji do PKB, poświęcony jest rozdział trzeci. Natomiast w rozdziale czwartym zmierza się do zweryfikowania hipotezy głównej trzeciej, zgodnie z którą ekonomiczny ciężar dodatkowych danin publicznych nałożonych na sektor bankowy został przerzucony „w przód” na klientów banków. W rozdziałach tych została zastosowana ujednolicona konwencja prezentacji treści. I tak, każdy z nich rozpoczyna przegląd dotychczasowych badań w rozpatrywanym obszarze, następnie omówiona zostaje procedura badawcza wraz z opisem wykorzystanych danych empirycznych. W dalszej kolejności przedstawione są analizy przeprowadzone z zastosowaniem przyjętych metod i narzędzi. Finalnie, uzyskane wyniki badawcze stanowią podstawę do sformułowania konkluzji.

Autorka zgromadziła bardzo obszerne dane empiryczne. Materiał źródłowy pochodzi z baz danych Komisji Europejskiej, Europejskiego Banku Centralnego, Banku Rozrachunków Międzynarodowych oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Podkreślić należy trafność doboru informacji, zarówno w przekroju przedmiotowym, jak i ilościowym. Na pozytywną ocenę zasługuje także przyjęcie za okres badawczy lat 2006-2017, bowiem dało to możliwość uwzględnienia danych sprzed wprowadzenia dodatkowych podatków i opłat bankowych, a tym samym zidentyfikowania konsekwencji ekonomiczno-finansowych ich funkcjonowania. Ten przedział czasowy pozwolił również na stosowne analizy porównawcze w okresach przed, w trakcie i po kryzysie finansowo-gospodarczym. Za szczególnie wartościowe w części empirycznej dysertacji uznaje:

- ustalenie wpływu dodatkowych danin publicznych obciążających sektor bankowy na jego stabilność, z wykazaniem zróżnicowania w tym zakresie, zależnego od konstrukcji daniny, w szczególności zidentyfikowanie istotnego pozytywnego wpływu podatków i opłat bankowych oraz jego braku w przypadku podatku od transakcji finansowych;
- analizę i ocenę wpływu dodatkowych danin publicznych dotyczących sektora bankowego na akcję kredytową w różnych przekrojach, w tym biorąc pod uwagę kategorię kredytobiorcy (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa niefinansowe);

- identyfikację relacji pomiędzy podatkiem bankowym a zaangażowaniem banków w sferze działalności kredytowej w poszczególne linie biznesowe;
- rozpoznanie zjawiska przerzucalności podatkowej w zakresie dodatkowych danin publicznych obciążających banki na ich klientów, ze szczególnym uwzględnieniem jej związku z elastycznością cenową popytu, kanałami przerzucania oraz rodzajami kredytów.

Wyjątkowego odnotowania wymaga zastosowanie oryginalnego, autorskiego instrumentarium badawczego z wykorzystaniem metod statystyki opisowej oraz modeli ekonometrycznych. Wyróżnia to recenzowaną pracę na tle istniejącego krajowego dorobku naukowego z zakresu problematyki podatkowej, w którym podejście jakościowe dominuje nad ilościowym. Tym samym, nie tylko w aspekcie rozpatrywanej problematyki (jak wskazałam już wcześniej w niniejszej recenzji), ale również z punktu widzenia zaproponowanej metodyki badań, rozprawę należy ocenić jako oryginalną.

Oceniając dysertację bardzo pozytywnie, pragnę zgłosić kilka uwag krytycznych i wątpliwości.

W rozprawie za cel główny przyjęto identyfikację i ocenę kluczowych konsekwencji ekonomiczno-finansowych dodatkowych danin publicznych nakładanych na sektor bankowy w krajach członkowskich UE. Realizacji tego celu służyć ma osiągnięcie siedmiu celów szczegółowych, z których trzy to cele o charakterze teoriopoznawczym, a cztery ujęto w grupie celów o charakterze empirycznym. Dyskusyjne wydaje się przypisanie do celów teoriopoznawczych celu, który sformułowano w następujący sposób: przegląd występujących w praktyce dodatkowych danin publicznych obciążających sektor bankowy w krajach UE. W mojej ocenie jest to raczej cel empiryczny, ściśle powiązany z pierwszym celem z tej grupy.

Autorka założyła w dysertacji trzy główne hipotezy badawcze, którym podporządkowano jedenaście hipotez szczegółowych, odpowiednio – hipotezie pierwszej trzy, a drugiej i trzeciej po cztery. Nie zostało jednak określone kryterium tworzenia hipotez szczegółowych, w tym ich związku z hipotezami głównymi. W szczególności nie jest jasne czy to podporządkowanie jest równoznaczne z dekompozycją hipotez głównych. Jeżeli bowiem byłaby to dekompozycja, wówczas do stwierdzenia pozytywnej weryfikacji określonej hipotezy głównej uprawniałaby wyłącznie pozytywna weryfikacja wszystkich hipotez szczegółowych do niej przypisanych. W recenzowanej pracy w przypadku pierwszej hipotezy głównej nie zostały pozytywnie zweryfikowane dwie hipotezy szczegółowe, pomimo to Autorka uznaje tę hipotezę główną za potwierdzoną (s. 138). Dodatkowo, moim zdaniem zastosowane w rozprawie rozpisanie hipotez głównych na szczegółowe nie sprzyja

przejrzystości wywodów. Przykładowo, w zakończeniu (s. 245) pojawia się stwierdzenie, że „w rozprawie pozytywnie zweryfikowano hipotezę, że ciężar dodatkowych danin publicznych nałożonych na banki ponieśli częściowo klienci instytucji finansowych”, podczas gdy w dziele takiej hipotezy nie przyjęto (ani głównej, ani szczegółowej, por. wstęp, s. 13). Wskazaną konstatację należy raczej uznać na reasumpcję określonej części postępowania badawczego, z której wynika, że trzecia hipoteza główna („Ekonomiczny ciężar dodatkowych danin publicznych nałożonych na sektor bankowy został przerzucony „w przód” na klientów banków”) została częściowo pozytywnie zweryfikowana.

Pewien niedosyt nasuwa zakończenie rozprawy. Zgodnie z deklaracją zamieszczoną we wstępie (s. 16), poza podsumowaniem przedstawionych w rozprawie badań, powinno ono zawierać także wnioski i rekomendacje dla konstruktorów systemów podatkowych oraz zaproponowanie możliwych kierunków dalszych badań. Niestety, zapowiadany rekomendacjom i wskazaniu kierunków badań poświęcono łącznie niespełna stronę, poprzestając na ogólnikach. Przeprowadzone przez Autorkę studia literatury przedmiotu oraz badania empiryczne stanowią jednak solidną podstawę do sformułowania pogłębionych prospektywnych wniosków aplikacyjnych.

Podniesione przez mnie uwagi nie podważają walorów naukowych rozprawy. Zastosowane w pracy prawidłowe metody badawcze odpowiednio korespondują z założonymi celami opracowania. Nie sposób nie podkreślić pasji badawczej Autorki, która ujawnia się wnikliwością w całym postępowaniu badawczym. Osiągnięte rezultaty stanowią cenną inspirację do dalszych badań i poszukiwań, tak teoretycznych, jak i praktycznych.

Konkluzja

Przedstawiona do recenzji praca stanowi samodzielne rozwiązanie ważnego zagadnienia naukowego o dużym znaczeniu dla praktyki. Dysertacja jest oryginalna z punktu widzenia podjętego problemu badawczego oraz podejścia do rozpatrywanej tematyki. Pani mgr Małgorzata Twarowska-Ratajczak wykazała się w rozprawie wiedzą z dziedziny nauk społecznych, w szczególności z dyscypliny ekonomia i finanse. Autorka dowiodła, że potrafi posługiwać się naukowymi metodami pracy. Podniesione w recenzji walory dysertacji, w tym jej nowatorski charakter, uprawniają do postulowania upowszechniania uzyskanych rezultatów badawczych, poprzez publikację całości lub wybranych fragmentów dzieła.

W konkluzji stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Małgorzaty Twarowskiej-Ratajczak pt. „Implikacje ekonomiczno-finansowe dodatkowego opodatkowania sektora bankowego w krajach Unii Europejskiej”, zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym, odpowiada wymogom ustawowym stawianym dysertacjom doktorskim oraz uzasadnia nadanie Autorce stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse. W związku z tym wnoszę o:

dopuszczenie pracy Pani mgr Małgorzaty Twarowskiej-Ratajczak do publicznej obrony w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Katowice, 4 września 2021 r.

